تجسم هنر اسلامی در فرهنگ ایرانی در راستای هویت بخشی به شهر و فضاهای شهری

با تاکید بر طراحی پروژه بوستان خورشید[1]

سید مسعود احمدی[2]- ملیکا نفتی[3]

شرکت مهندسی کاوش معماری،گویا۳، پلاک ۳۳

kavoshmashhad@yahoo.com

چکیده

در سال های اخیر ، شهرها در اثر توسعه ی بدون برنامه و بی توجه به مولفه های کیفی و هویتی در شهر دچار سردرگمی و بیگانگی با گذشته و هویت خود شده اند. توجه به الگوها ، شاخص های بومی و فرهنگی و جهان بینی مردم یکی از مهم ترین مولفه های تاثیرگذار بر هویت مند ساختن شهرها و تمایز آنها از یکدیگر می باشد. از اصلی ترین وظایف مدیران و مسئولان شهری در تهیه برنامه ها و طرح های توسعه ی شهر بهره گیری از ارزش های اصیل فرهنگ ایرانی ، روز آمد نمودن تجارب معماری و شهرسازی تمدن ایرانی–اسلامی و بومی کردن آنها متناسب با بستر ، اقلیم و سایر ویژگی های فرهنگی و اجتماعی در جهت شاخص سازی ، خودکفایی و هویت مند نمودن شهرها از یکدیگر می باشد. بنابراین هدف اصلی این پژوهش بررسی و تاثیر بخشی کاربردی مولفه های هویت ساز در شهرسازی ایرانی–اسلامی به عنوان مهم ترین نکته و مورد تاکید از جانب مسولان و مدیران شهری در طراحی شهرها و فضاهای شهری می باشد. بنابراین به منظور دستیابی به هدف فوق ضرورت آگاهی از موازین دین اسلام ،ویژگی های معماری و شهرسازی تمدن اصیل ایرانی و روش های تجلی نمودن آن ها در محیط شهری به عنوان اهداف جزء تر و در گام بعدی قابل توجه می باشد.

واژه های کلیدی : هنر اسلامی ، فرهنگ ایرانی ، هویت

۱- این مقاله برگرفته از پروژه ی طراحی بوستان خورشید ، مطالعات مهندسان مشاور کاوش معماری می باشد.

۲- کارشناس ارشد عمران

۳- کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری ،

۱- مقدمه

هنر ایرانی ، هنری سرشار از نبوغ اصیل ایرانی است و قومی که چنین هنری را به وجود می آورد باید غریزه و نبوغی از آن خود داشته باشد و هنرش نیز نمی تواند تنها تلفیقی از عناصربرگرفته از فرهنگ های دیگر باشد. این نکته بر این دلالت دارد که معماری و شهرسازی واجد رسالتی است تا ارزش های کهن فرهنگی را در درون خویش پاس دارد و بر این اساس عنصری هویت بخش در ساختار فرهنگی شمرده شود ، چنانچه همگونی فرهنگ و معماری در آثار معماری جهان مشاهده می شود. (حبیب و همکاران ، ۱۳۸۷ :۱۵) اما این که در معماری و شهرسازی مولفه های هویتی جامعه در عناصر سازنده آن چگونه تجلی یابد ، پرسشی است که در این مقاله با بررسی یک طرح موضعی سعی بر یافتن پاسخ آن در حوزه ی طراحی شهری می شود ؛ در این راستا ، ابتدا لزوم شناسایی فرهنگ ایرانی ، عوامل اصلی و تاثیرگذار در ایجاد شهرهای اسلامی شناسایی و نحوه ی تعامل این دو عامل مهم در ایجاد هویت بررسی خواهد شد و نهایتا تجلی کالبدی این مولفه ها در عصر حاضر در طراحی فضاهای شهری مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.از این رو بوستان کوهستانی خورشید به عنوان یکی از بزرگ ترین پروژه های موضعی طراحی شده در شهر مشهد ، به عنوان نمونه در جهت تعیین میزان تبعیت از این مولفه ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۲- مبانی

زیستن انسان در جامعه ، توام با تاثیرپذیری از فرهنگ و جهان بینی آن جامعه است. اجتماع از رهگذر تبلیغ و تبیین اعتقادات اساسی ، ارزش ها و رفتارهای پذیرفته شده ، نمادهای فرهنگی خود را در بین مردم رواج می دهد. از عناصر مهم فرهنگ ایرانی- اسلامی ، هنر است که در معماری و شهرسازی نمود بیرونی پیدا کرده و شهرهای ایرانی –اسلامی با هویت متفاوت از سایر شهرها ایجاد نموده است. در این بخش باهدف شناخت مولفه های هویت بخش در شهرسازی ایرانی–اسلامی به بررسی و شناخت اصول و ویژگی های هنر اسلامی ، فرهنگ ایرانی و تاثیر این دو عامل در هویت بخشی و توسعه ی شهرها پرداخته خواهد شد.

۲-۱- فرهنگ و هنر ایرانی

فرهنگ یک جامعه عبارت است از نظام باورها ، ارزش ها ، رفتارها و نمادهایی که در آن جامعه از گذشته دور تا امروز برای تعامل افراد در قالب سنن ، آداب ، قوانین ، هنرها و مجموعه ی ارتباطات بین افراد به وجود آمده است. حیات هرجامعه به استمرار فرهنگ آن وابسته است. تحولات فرهنگی ، زندگی افراد جامعه و تمام شئون وابسته به آن را تحت تاثیر قرار می دهد. (توفیق ، ۳۳:۱۳۸۷)

ایرانیان همواره با پیشینه ی عظیم فرهنگیشان در جهان شناخته شده اند و خود در سایه ی چنین فرهنگی بالیده اند و به اعتلا و گسترش آن نیز کمک کرده اند. فرهنگ ایرانی با داشتن سنن مخصوص خود از بسیاری از فرهنگ های دیگر مجزا می شود. در مجموع می توان عناصر فرهنگ ایرانی که فراتر از مرزهای جمهوری اسلامی بوده را به اختصار چنین برشمرد: زبان فارسی که مهم ترین شاخصه ی فرهنگ ایرانی است ، اعیاد ملی ، شخصیت های اسطوره ای از جمله رستم، اساطیر تمثیلی همچون دیو ، سیمرغ و... ، علم و هنر ایرانی ، معماری ایرانی ، دین اسلام و به خصوص مذهب تشیع. (توفیق ، ۳۳:۱۳۸۷) تظاهر اصول و ارزش های هر فرهنگی در معماری و شهرسازی موجد کیفیت محیطی آن شهر افزایش تعلقیت خاطر شهروندان به آن محیط و بیانگر وجهی از هویت جامعه واجد آن فرهنگ (به عنوان ایجاد کننده ی آن کالبد و فضای خاص) می باشد .از مهم ترین اصول سبک شناسی معماری ایرانی که می توان آن را در حوزه ی شهری و در مقیاس فراتر از یک بنا آن را تعمیم داد در کتاب سبک شناسی معماری ایرانی دکتر پیرنیا عنوان شده است که عبارت است از:

جدول ۱ - اصول معماری سنتی-ایرانی [برگرفته از کتاب سبک شناسی معماری ایرانی دکتر پیرنیا]

اصول معماری سنتی-ایرانی	مولفه های تاثیرگذار
مردم واری	داشتن مقیاس انسانی
پرهیز از بیهودگی	عدم وجود اجزا بیهوده
درون گرایی	درونگرایی به منظور عدم ایجاد اشرافیت در حوزه های خصوصی
نیارش	استاتیک بنا در کل
خودبسندگی	استفاده از مصالح بومی

۲-۲- هنر اسلامی و تاثیر آن بر هنر و فرهنگ ایرانی

وقتی می توان صفت اسلامی رابه یک شی انسان ساخت اطلاق نمود که آن شی بر اساس تعالیم اسلامی به وجود آمده و به گونه ای در خدمت انسان قرار گرفته باشد که در عین پاسخگویی به نیازهای مادی او ، وی را به سمت ارزش های اسلامی هدایت نماید. علاوه بر این شی باید تجلیگاه و یادآور ارزش های اسلامی در جهت شناسایی مصادیق و ویژگی های "معماری" ، "شهر" یا " محیط زندگی" باشند. (نقی زاده ، ۴۷:۱۳۸۳) برای ایجاد محیط اسلامی ابتدا بایستی ویژگی های فضای مناسب زیست و زندگی مسلمانان برگرفته از تعالیم اسلامی، تعیین و تعریف شوند . در حقیقت سخن این است که اسلام یک کالبد فیزیکی و ثابت و لایتغیری برای معماری و شهرسازی ارائه نکرده بلکه راهی و اصولی برای زیست ، برای رابطه ی انسان ها با یکدگیر ، رابطه ی انسان و طبیعت ، رابطه انسان و خدا و رابطه ی انسان و مصنوعش را معرفی می کند. (نقی زاده ، ۶۵:۱۳۸۳) مهم ترین اصول اسلامی و تاثیرگذار در معماری و شهرسازی را می توان در قالب جدول زیر بیان نمود :

جدول۲- مهم ترین اصول تاثیرگذار در شهرسازی مبتنی بر معیارهای اسلامی[برگفته از دهشیدی، ۱۳۸۹:۱۰۷]

اصول معماری- شهرسازی اسلامی	مولفه های تاثیرگذار
تجلی توحید (وحدت و هماهنگی)	حرکت به سوی یک نقطه مشخص
	استفاده از اصول تقارن ، تناسب و... در معماری
	داشتن نشانه های اسلامی نظیر مساجد و...
	اشاره تلویحی به مفاهیم آسمانی
تقوا و اخلاص	پرهیز از انتخاب فرم ها و تزیینات افراطی
	سادگی به سوی بی پیرایگی
	استفاده از مصالح و فرم های ایستا
	استفاده از نور و آب در فضا به عنوان نماد پاکی
	استفاده از طرح های انتزاعی
	اشاره به آسمان در نهایت اخلاص در همه اماکن نظیر گنبدها و...
تفکر و علم	استفاده از هندسه در سطوح و احجام و نقوش تزیینی نظیر گره های ، اسلیمی هاو...
	استفاده از فناوری های جدید
عبادت و عبودیت	فضای ساده ، بی پیرایه و پاک
	استفاده از نمادهای یک شهر اسلامی
	وجود سلسله مراتب حرکتی برای اماکن
	استفاده از اسامی خداوند ، انبیاو ....
	استفاده از متون قرآنی ، اعداد مقدس و...
مردم پسند	توجه به اعتقادات و علاقه ی مردم در طراحی
	رعایت خواسته های عاطفی ، مذهبی ، اقتصادی مردم
خودکفایی و پرهیز از اسرف	استفاده از مصالح بوم آورد در شهر و فضای شهری
	پرهیز از ساختن فضاهای بیهوده ، مصالح گران و اضافی و تزیینات اضافی

همان طور که بیان شد هنر ایرانی ، برگرفته از حس درونی هنرمند و آمیخته با فرهنگ ، مذهب و آیین های معنوی است. هنرمند ایرانی مطابق با اصول بنیادین اسلامی که در قالب مولفه های فوق عنوان شده ، هنر خویش را به کمال مطلوب می رساند. معماری و طراحی شهری نیز به عنوان یک هنر سعی در ایجاد فضاهای شهری هویتمند و واجد کیفیت محیطی دارد. تجلی عوامل فرهنگی-مذهبی در شکل شهر نه تنها

عاملی در جهت شناساندن فرهنگ ، عقاید و آداب ورسوم مردم یک شهر می باشد بلکه سبب حفظ و زنده نگهداشتن آن ویژگی ها، ایجاد فضای شهری مختص آن فرهنگ و اعتقادات مردم آن شهر به جای تقلید کورکورانه از فرهنگ غربی و ایجاد نمادها و فضاهای بیگانه غربی در سرزمین بااصالت شرقی خواهد بود.اگر مبانی فکری و طراحی و به تبع آن شیوه زیست و اصول شکل دهنده فضا از بیگانگان اخذ شده و به طور مستقیم ملاک عمل قرار گیرند ، به تدریج با استحاله هویتی و فرهنگی در شهر ، فضای شهری و آثار به جا مانده از نسل خود مواجه خواهیم شد . بنابراین ضرورت بررسی مولفه های ایرانی-اسلامی از آن جهت حائز اهمیت می باشد که هویت شهرها مطابق با ریشه و جهان بینی و فرهنگ شهروندان آن شهر نمود پیدا کند.

۱-۳- مولفه های هویت بخش در معماری و شهرسازی ایرانی-اسلامی

شهر امروز ایرانی ، بی هویت نیست بلکه صفات هویتی آن را نمی توان در یک الگوی تعریف شده جای داد. یعنی شهر ایرانی امروز نه دارای الگوی شهرهای سنتی کشور است نه الگوی شهرهای غربی را نشان می دهد.صفات هویتی ویژگی هایی هستند که در صورت به کارگرفته شدن زمینه ساز ساماندهی سازنده ی واحد شهر و یا عناصر زیر سیستمی آن می باشد. شاخص ها یا مولفه های هویت شهر ، مشابه شاخص های هویت انسان است و از محتوای شخصیت شهرها برمی خیزند. محتوای شخصیتی شهرها با اختصاصات طبیعی ، محل استقرار آنها ، قالب ، شکل بندی ، فضابندی ، اجزای سیستمی عناصر کالبدی و ساختار مصنوع آنها و اختصاصات انسانی پیچیده ی شهروندان آنها عجین می باشد. (بهزادفر ، ۱۳۸۷ : ۵۳)

مهم ترین توصیف از ویژگی و شخصیت شهری نظیر شهر مشهد ، بیان ویژگی ایرانی-اسلامی بودن آنهاست که از طریق دو شاخص مصنوع و انسانی معرف های اسلامی بودن هویت سنجش می گردد.

بدین ترتیب برای شناخت هویت یک شهر می بایست مولفه های سازنده شخصیت آن را شناخت که همانند مولفه های شخصیتی انسان دارای دو بعد عینی یا کالبدی و ذهنی یا روحی است که می تواند از سه طریق محیط طبیعی ، مصنوعی و انسانی از همدیگر تفکیک گردند. اجزای مولفه ی طبیعی از متغیرهای چون کوه ، دشت ، رود ، تپه ماهورها و نظیر آن برخوردار است. اجزای مولفه ی مصنوع نیز از متغیرهایی چون تک بناها ، عناصر نمادین ، ساختار کالبدی و فرم شهرها و... برخوردار می باشد. اجزا مولفه های انسانی نیز از متغیرهای چون زبان ، دین ، سواد ، اعتقادات محلی ، آداب و رسوم و نظیر آن برخوردار می

باشد. که توجه به این مولفه ها در طراحی فضاهای شهری محتوای هویتی شهرها را افزایش می دهد. (بهزادفر ، ۱۳۸۷ : ۵۳)

باتوجه به موارد عنوان شده می توان بیان نمود که تجسم هنراسلامی در فرهنگ ایرانی یک از مهم ترین عوامل هویت بخش شهرهای ایرانی-اسلامی ما در گذشته بوده است که به دلیل ورود فرهنگ غربی به شهرها این هویت دچار اختلال شده است . بنابراین به طور کلی می توان با استناد به موارد عنوان شده و تاثیرگذار در ارتقا شاخص های فرهنگ ایرانی، هنر اسلامی و هویت بخشی در طراحی فضاهای شهری موارد زیر را به عنوان نتیجه ی تاثیرگذاری شاخص های فوق بر یکدیگر در قالب جدول زیر دسته بندی و ارائه نمود:

جدول۳-مولفه های تاثیرگذار در هویت شهرهای ایرانی-اسلامی

ابعاد	مولفه های ایرانی-اسلامی	تجلی در فضای شهری
محتوایی	روح نوازی و زیبایی با مولفه های اسلامی و ایرانی	به کارگیری نمادهای ایرانی- اسلامی (نظیر شمسه ، نقوش اسلیمی، گره ها و...)
		به کارگیری مفاهیم ایرانی نظیر اساطیر ایرانی و...
		به کارگیری مفاهیم اسلامی (متون قرآنی ، اعداد قدسی و...)
		تاکید بر اصل ذکر و عبادت و استفاده از اسامی خداوند ، انبیا و..
		تاکید بر اصل تقوا و اخلاص و استفاده از نور و آب در طراحی فضاها
	حداکثر رفاه عمومی	مردم واری و توجه به اعتقادات و جهان بینی مردم در طراحی فضا
		توجه به گروه های ویژه نظیر زنان ، کودکان و سالمندان در تامین امنیت و توجه به علایق و خواسته های به عنوان قشر حساس جامعه
		توجه به جوانان به عنوان سرمایه های موثر اجتماع شهری و رفع خواسته ها و نیاز ساکنین
	سعی در ترویج فرهنگ و هنر ایرانی	تاکید بر معرفی مشاهیر علم و دین
		تاکید بر معرفی اساطیر و ویژگی های قومی-فرهنگی ایرانی و خراسان
کالبدی	استفاده از فرم های اسلامی-ایرانی	تاکید بر تناسبات ، تقارن ، توازن ، تطابق ، تشابه ، تجانس ، تناظر ، تساوی ، تعادل و...
		استفاده از فرم های هندسی اسلامی-ایرانی مانند شمسه و...
		تاکید بر رعایت سلسله مراتب عملکردی و تاثیر بر کالبد
		تاکید بر جهان بینی و مردم واری در طراحی فضاها
	استاتیک	استحکام بنا
		مقاوم در برابر حوادث غیرمترقبه
	توجه به محیط زیست و شاخص های توسعه پایدار	استفاده از انرژی های تجدید پذیر در طراحی فضا
		طراحی منطبق با بستر و اقلیم
		استفاده از مصالح بوم آور
	تاکید بر اصل علم در طراحی فضاها	استفاده از فناوری های نوین در طراحی تاسیسات و تجهیزات شهری
		تاکید بر استفاده از هندسه در طراحی فضاها
	سعی در ترویج فرهنگ و هنر ایرانی	تعبیه فضاهای برای برگزاری جشن های ملی-مذهبی
		تعبیه فضاهایی در جهت آموزش و عرضه ی هنرهای دستی ایرانی
	توزیع عادلانه خدمات شهری	رعایت سلسله مراتب عملکردی در طراحی فضاها
		تسهیل در دسترسی به خدمات و رعایت شعاع دسترسی عملکردها
		توجه به اقشار مختلف اجتماعی در گروه های اقتصادی و سنی متفاوت و توجه به نیازهای آن ها

۳- ارزیابی پروژه بوستان خورشید در به کارگیری مولفه های ایرانی اسلامی در طراحی فضاهای شهری درجهت ارتقا هویت شهرها :

مشهد به عنوان دومین کلانشهر اصلی ایران، به دلیل نقش مهم ارتباطی، مذهبی، فرهنگی ، اقتصادی و وجود بارگاه مطهر امام هشتم از موقعیت ویژه‌ای برخوردار است. این شهر به عنوان بزرگ‌ترین شهر مذهبی کشور نه تنها در سطح ایران بلکه از کشورهای همجوار آسیای میانه، شبه قاره هند و کشورهای حاشیه خلیج فارس، پذیرای عده کثیری از زوار و گردشگران می‌باشد. با توجه به پتانسیل های این شهر ضرورت تدوین مولفه های ایرانی-اسلامی و در نظر گرفتن آن ها در طرح های موضوعی و موضعی شهری در جهت رسیدن به یک شهر زیارتی با هویت ایرانی-اسلامی الزامی است. پروژه ی بوستان خورشید به عنوان یکی از بزرگ ترین پروژه های سطح شهر مشهداز آن جهت حائز اهمیت می باشد که به عنوان یک طرح موضعی در مقیاس شهر و فراشهری ضرورت تاکید بر مولفه های ایرانی-اسلامی در طراحی آن حائز اهمیت می باشد.

۳-۱- موقعیت سایت :

بوستان خورشید با مساحتی در حدود ۳۸٤ هکتار در منطقه ۹ شهرداری مشهد واقع شده است که به لحاظ موقعیتی بین بافت مسکونی جنوب محور وکیل‌آباد و کمربند ۷۵ متری در حال احداث قرار دارد. به لحاظ توپوگرافیک بوستان خورشید از تنوع توپوگرافی برخوردار است و اکثر اراضی آن در شیب بیش از ۳۰٪ واقع شده‌اند. این بوستان می‌تواند نقش مهمی در راستای توسعه گردشگری شهر مشهد و تأمین نیازهای خدماتی و رفاهی حوزه پیرامونی خود را ایفا نماید.

۳-۲- طراحی سایت

در طراحی بوستان خورشید ، در نظر گرفتن ویژگی های کالبدی ، اقتصادی ، اجتماعی و فرهنگی سایت و حوزه ی پیرامون آن مهم ترین عامل در طراحی و مکان یابی حوزه های عملکردی می باشد. این بوستان با توجه به پتانسیل های طبیعی که دارد می تواند به عنوان یک قطب

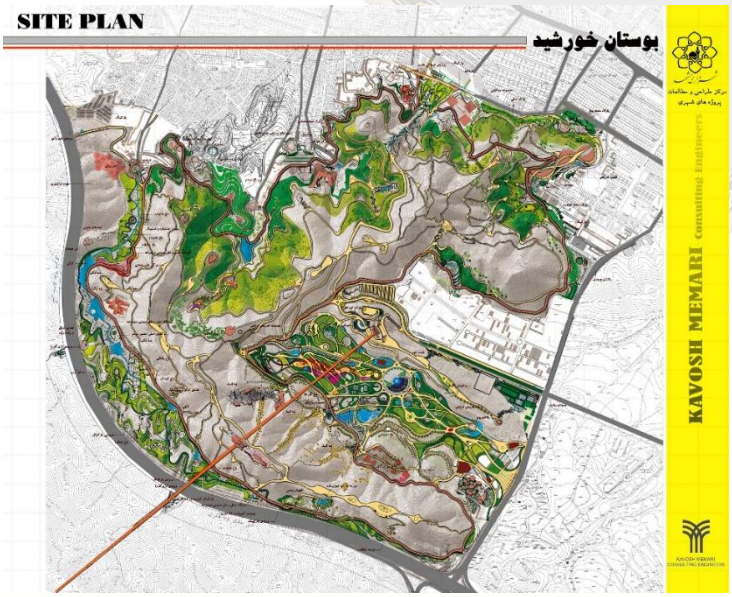

تفریحی- گردشگری و مهم ترین عناصر عملکردی-کالبدی هویت بخش در حوزه جنوب غربی و حتی شهر مشهد ایفای نقش نماید. توجه به فرهنگ و ویژگی های اجتماعی محیط،خواسته های مردم،ساکنین و افراد استفاده کننده از سایت در عرصه بندی حوزه ی طراحی می تواند به ایجاد محیط زنده ، پویا و باهویت کمک کرده و از ایجاد فضاهایی که مخالف فرهنگ و عقاید مردم بوده که نهایتا فضاهایی شهری را با شکست روبه رو می کند جلوگیری نماید.در خصوص میزان تبعیت از مولفه های ایرانی-اسلامی در طراحی این بوستان در ادامه به بررسی و ارزیابی مهم ترین موارد قابل توجه در راستای تحقق فرهنگ ایرانی و هنراسلامی در طراحی فضاهای شهری در عصر حاضر پرداخته شده است.

٤- تطبیق عوامل هویت بخش در معماری-ایرانی اسلامی با سایت مورد بررسی

لزوم توجه به معماری ایرانی-اسلامی در طراحی پروژه های شهری و ارائه ی طرح های با رویکرد ایرانی-اسلامی در هویتمند نمودن شهرها و افزایش تعلقیت خاطر شهروندان به محیط کمک خواهد نمود.بنابراین در این بخش به بررسی طرح ها و الگوهای ارائه شده در این پارک و مطابقت این طرح ها با مولفه های ایرانی-اسلامی در معماری و طراحی فضاهای شهری پرداخته شده است ، مهم ترین موارد قابل توجه در بوستان خورشید در خصوص توجه به مولفه های ایرانی-اسلامی در دو بخش کالبدی و محتوایی پرداخته شده استدر طراحی به طور کلی عبارتند از:

٤-١- مولفه های محتوایی موثردر راستای تحقق هویت شهرهای ایرانی-اسلامی

٤-١-١-نام گذاری بوستان خورشید

نام خراسان تا پیش از عهد ساسانیان «سرزمین قوم پارت» یا «پرتوه» و «پرثوه» بوده، ما از زمان ساسانیان به جای «سرزمین پارت» و «پرتوه»، نام خراسان را به این سرزمین پهناور و گرامی دادند، که معنی آن خاستگاه خورشید، یا مشرق حوزه تمدنی ایران زمین است. با توجه به آنچه گذشت، در سده های اخیر همه مردم ایران پذیرفته اند که خاستگاه خورشید در موطن ایشان شهر گرامی مشهد است، اما دریغ که تا کنون جایی در خور شأن این نام در شهر مشهد نامگذاری نشده است. اینک که پارک یا بوستان بزرگ واقع در دامنه های شرقی رشته کوه بینالود، جایی که اولین پرتوهای خورشید در هر طلوع بر آن می افتد، «خورشید»

نامیده شده تا ادای دینی به خراسان و حرم مطهر حضرت رضا (ع) و شهر مشهد تلقی خواهد شد. (برگرفته از مطالعات مهندسین مشاور کاوش معماری)

٤-١-٢- تاکید بر اصول و معیارهای ایرانی-اسلامی در نام گذاری فضا ها

- تاکید بر اصل عباد ت و عبودیت و استفاده از اسامی خداوند ، انبیا و ... در نامگذاری فضاها و فعالیت های طراحی شده در پارک
- نامگذاری اسامی انبیا برای نقاط ارتفاعی و شاخص در پارک

- تاکید بر اصل بزرگداشت و معرفی مشاهیر علم و دین این مرز و بوم با جانمایی موزه ی اساطیر ایرانی و تعریف گذر اسطیر در مهم ترین خط الراس بوستان کوهستانی خورشید
- معرفی فرهنگ ایرانی و خراسانی با ایجاد موزه ی مردم شناسی

٤-١-٣- تاکید بر ایجاد فضاهای تجمع و امکان برگزاری جشن های ملی-مذهبی

- پیش بینی فضاهایی به منظور ارائه خدمات فرهنگی در ایام به خصوص سال مانند عید فطر در جهت برگزاری نماز عید فطر و... در کنار سایر فعالیت های فرهنگی پیش بینی شده

٤-٢- مولفه های کالبدی موثر در راستای تحقق هویت شهرهای ایرانی-اسلامی

٤-٢-١- طراحی منطبق با هندسه ی ایرانی-اسلامی

میدان مرکزی طراحی شده در حوزه ی شرقی بوستان خورشید به عنوان نقطه ی عطف و مرکز مفاصل فضایی حوزه ی پیرامونی می باشد. فرم شمسه مانند این میدان نشان از توجه به هنر ایرانی و تاکید بر اصول اسلامی می باشد ، از جمله مولفه های ایرانی-اسلامی قابل توجه در طراحی این میدان عبارت است از :

- توجه به اصل توحید در حرکت به سوی یک نقطه مشخص و استفاده از اصول تقارن ، تناسب و...

- هشت قسمت شدن مجموعه میدان نور ، بازگشتی مفهومی به حضور معنوی بارگاه امام هشتم شیعیان و استفاده از اعداد قدسی در طراحی
- شکل فرمی شمسه و ۸ باغ پیرامون آن اشاره ای به لقب شمس الشموس و بوستان خورشید
- هسته مرکزی شمسه (میدان نور) به عنوان محل تلاقی شریان های اصلی سایت ,به عنوان فضای تجمع اصلی و میدان مرکزی درنظر گرفته شده که می تواند پذیرای حضور مخاطبین در گردهمایی های ملی و مذهبی سالانه و رویداد های فرهنگی و هنری مختلف باشد.

٤-۲-۲- تاکید بر اصل علم و فناوری های نوین به عنوان یکی از مهم ترین معیارهای ایرانی-اسلامی

- تا کید بر اصل علم و استفاده از هندسه و فرم های ایرانی-اسلامی در طراحی مجموعه پلانتاریوم و افلاک نما در پارک خورشید

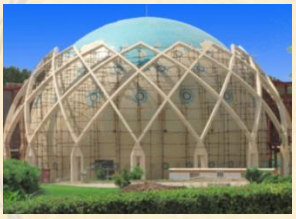

- تا کید بر اصل علم در استفاده از انرژی های تجدید پذیر ، فناوری های جدید در طراحی مبلمان و روشنایی پارک
- استفاده از چراغ های سولار و انرژی های باد و خورشید به منظور تامین انرژی های مورد نیاز در پارک

همچنین سایر مولفه های تاثیرگذار در ایجاد شهرهای ایرانی-اسلامی که به طور جز در طراحی بوستان خورشید مد نظر قرار گرفته است در قالب جدول زیر دسته بندی و ارائه شده است :

جدول ٤ – مولفه های ایرانی–اسلامی مورد توجه در طراحی بوستان خورشید

	مولفه های ایرانی–اسلامی		تجلی در بوستان خورشید
محتوایی	روح نوازی و زیبایی با مولفه های اسلامی و ایرانی	به کارگیری نمادهای اسلامی	استفاده از فرم شمسه در طراحی میدان مرکزی
			نام گذاری بلندترین نقاط ارتفاعی سایت با نام انبیا
		به کارگیری مفاهیم ایرانی	نام گذاری مهم ترین و بلندترین خط الراس به گذر اسطوره
			نام گذاری هر یک از قلل ارتفاعی در مسیر گذر اسطوره به نام اساطیر ایران–باستان
		به کارگیری مفاهیم اسلامی	استفاده از اعداد قدسی در طراحی فضاها (نظیر طراحی ۸ باغ در پیرامون میدان مرکزی و اشاره به وجود بارگاه امام هشتم در شهر مشهد)
			نام گذاری بوستان خورشید به احترام وجود حرم مطهر و ادای دینی به خراسان بزرگ
		تاکید بر معرفی مشاهیر علم و دین	نقاط ارتفاعی نمادین با موضوع انبیا از طریق المان ها ی انتزاعی
		تاکید بر اصل ذکر و عبادت	نام گذاری بلندترین تپه ها در حوزه ی شرقی با نام انبیا
		تاکید بر اصل تقوا و اخلاص	استفاده از آب در طراحی فضاها
			تاکید بر شفافیت و اخلاص با نامگذاری میدان مرکزی با عنوان میدان نور
	حداکثر رفاه عمومی	توجه به گروه های ویژه نظیر زنان ، کودکان و سالمندان در تامین امنیت و توجه به علایق و خواسته های به عنوان قشر حساس جامعه	طراحی فرهنگسراها و مجموعه های آموزشی و آشنایی با طبیعت برای کودکان
			مکان یابی فضاهای مناسب جهت حضور سالمندان ، فضاهای آرامش بخش در طبیعت
			طراحی و جانمایی فضاهای ورزشی برای بانوان و کودکان در جهت افزایش حضورپذیری
		مردم واری و توجه به اعتقادات و جهان بینی مردم در طراحی فضا	استفاده از نمادها و فرم های ایرانی–اسلامی در طراحی فضاها
			برگزاری برنامه های فرهنگی مذهبی در کنار فعالیت های فرهنگی پیش بینی شده در ایام به خصوص نظیر برگزاری نماز عید فطر
		توجه به جوانان به عنوان سرمایه های موثر اجتماع	طراحی مجموعه های فرهنگی ، کلوپ های تفریحی–فراغتی ، زمین های ورزشی در جهت گردهمایی جوانان و نوجوانان با هدف

		شهر و رفع خواسته ها و نیاز ساکنین	آموزش ، تفریح ، فراغت و ارتقا سطح فرهنگ و دانش
کالبدی عملکردی	استفاده از فرم های اسلامی –ایرانی	تاکید بر تناسبات ، تقارن ، توازن ، تطابق ، تشابه ، تجانس ، تناظر ، تساوی ، تعادل و...	تاکید بر مهم ترین اصول ایرانی–اسلامی در طراحی باغ ها و فضاهای سبز
		تاکید بر استفاده از هندسه در طراحی فضاها	تاکید بر فرم هندسی در طراحی پلانتاریوم با تاکید بر معماری ایرانی–اسلامی و اشاره به مفهوم آسمان
			استفاده از فرم های هندسی ایرانی–اسلامی نظیر شمسه در طراحی میدان نور
	استاتیک	مقاوم در برابر حوادث غیرمترقبه	بررسی و شناخت مناسب ترین مکان های امداد رسانی و پدافندی در محدوده طرح و و یا مکان یابی مناطق اضطراری جهت حوادث غیر مترقبه
	توجه به محیط زیست و شاخص های توسعه پایدار	استفاده از انرژی های تجدید پذیر در طراحی فضا	تاکید بر استفاده از چراغ های سولار و انرژی های باد و خورشید به منظور تامین انرژی مورد نیاز در بوستان خورشید
		طراحی منطبق با بستر و اقلیم	طراحی فضاهای طبیعی و باغ های موضوعی متنوع متناسب با بستر سایت و در جهت حفظ ویژگی های طبیعی سایت
			طراحی مجموعه دهکده هنر با الگوی معماری پلکانی منطبق با بستر
			مجموعه فضاهای سبز و تجهیز شده جهت کمپینگ و اتراق خانوادگی ، تامین فضاهای مناسب گردشگری طبیعی به صورت باغ های میوه مثمر هماهنگ با اقلیم
			بررسی و محاسبه ظرفیت برد و ارزیابی توان زیست محیطی سایت در جهت طراحی نوع و مقیاس عملکردی فعالیت های پیش بینی شده متناسب با توان سایت
		استفاده از مصالح بوم آور	تاکید بر استفاده از مصالح بومی در طراحی و اجرا نظیر پلکان باباکوهی ، کافی شاپ
			استفاده از مصالح بومی و مطابق با زمینه در طراحی مسیرهای پیاده
	تاکید بر اصل	استفاده از فناوری های نوین در طراحی تاسیسات و	تاکید بر استفاده از چراغ های سولار در روشنایی سایت

	علم در طراحی فضاها	تجهیزات شهری	پیشنهاد استفاده از انرژی باد و خورشید به منظور تامین انرژی مورد نیاز
	توزیع عادلانه خدمات شهری	رعایت سلسله مراتب عملکردی در طراحی فضاها	مکان یابی کاربری های محلی در مجاورت بافت مسکونی با هدف پاسخگویی به نیاز ساکنین و عدم مزاحمت برای ساکنین و رعایت سلسله مراتب عملکردی
		توجه به اقشار مختلف اجتماعی در گروه های اقتصادی و سنی متفاوت و توجه به نیازهای آنان	
	سعی در ترویج فرهنگ و هنر ایرانی	تعبیه فضاهای برای برگزاری جشن های ملی-مذهبی	برگزاری برنامه های فرهنگی مذهبی در کنار فعالیت های فرهنگی پیش بینی شده در ایام به خصوص نظیر برگزاری نماز عید فطر
			طراحی میدان مرکزی در مقیاس شهری به عنوان مرکز ثقل و محل تجمع
			ایجاد مسیر u شکل با عنوان گذر با هدف پیوند فضاها و پیشنهاد عبور مسیر کارناوال و جشن ها...
		تعبیه فضاهایی در جهت آموزش و عرضه ی هنرهای دستی ایرانی	طراحی مجموعه ای از غرفه ها و واحدهای دائم و موقت به منظور عرضه کالا و صنایع دستی ، برگزاری نمایشگاه های فصلی
			دهکده هنر و مجموعه فرهنگی-هنری با هدف نمایش هنرهای بومی و سنتی و همچنین فروش و ساخت صنایع دستی برای جذب مخاطب
		تاکید بر معرفی اساطیر و ویژگی های قومی-فرهنگی ایرانی و خراسان	ایجاد موزه ی مردم شناسی در جهت معرفی ویژگی های قومی و فرهنگی نقاط مختلف خراسان
			مکان یابی موزه اساطیر در گذر اساطیر در جهت معرفی اساطیر کهن ملی

۵- نتیجه گیری :

همان طور که بیان شد یکی از شاخصه های اصلی فرهنگ ایرانی ، هنر و به تبع آن معماری و شهرسازی است که متاسفانه در سال های اخیر به دلیل کم توجهی به آن و تبعیت از فرهنگ غربی دچار بیگانگی و سردرگمی شده است.خوشبختانه پروژه خورشید به عنوان بزرگترین طرح موضعی مطرح شده در شهر مشهد بهترین فرصت در جهت پیاده نمودن مولفه های ایرانی-اسلامی در طراحی به لحاظ کالبدی و محتوایی می باشد. براساس ارزیابی انجام شده ، در این پروژه از همان مراحل ابتدایی یعنی نامگذاری و سپس در انتخاب فرم های معماری و طراحی فضاها ، تعیین عملکردها و سایر موارد که به طور مفصل در فوق به آن پرداخته شده حاکی از آن است که در این پروژه توجه به ویژگی های هنر ایرانی-اسلامی از یک سو و شاخصه های هویتی بومی نظیر بارگاه رضوی از سوی دیگر و سایر مولفه های بیان شده ، مورد توجه بوده است. بنابراین امید است این پروژه به عنوان یکی از جزء ترین طرح ها در مقیاس ملی و بین المللی الگویی در جهت خودکفایی در زمینه هویتی بوده که منبعث از فرهنگ ،عقاید ، ارزش ها و جهان بینی و روزآمد نمودن آن ها در حوزه ی معماری و شهرسازی می باشد.

٦- مراجع :

- بهزاد فر ، مصطفی ، ۱۳۸۷ ، هویت شهر نگاهی به هویت شهر تهران ، نشر شهر.
- پور فرج ، اکبر ، ایمانی خوشخو ، محمدحسین ، بهبودی ، ریحانه ، ۱۳۸۸ ، تاثیر معماری ایرانی-اسلامی برانگاره ی ادراکی گردشگران اروپایی از مقصد ایران ، فصلنامه مطالعات جهانگردی ، شماره ۱۱ و ۱۲ .
- پیرنیا ، محمد کریم ، ۱۳۹۲، سبک شناسی معماری ایرانی ، نشر سروش دانش، چاپ سیزدهم ، تهران.
- توسلی، محمود ، بنیادی ، ناصر ، ۱۳۸٦ ، طراحی فضای شهری ، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- حبیب ، فرح ، ۱۳۸۷ ، پرسمان تبعی در گفتمان کالبد شهر و هویت (کالبد شهر تابع هویت یا هویت تابع کالبد شهر ؟)، نشریه هویت شهر ، شماره ۳ ، دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد علوم و تحقیقات.
- حسین زاده ، عباس ، پویان ، امیر احسان ، موسوی سروینه باغی ، الهه ، ۱۳۹۲ ، هویت فرهنگ و سنت – الگوی تدوین تعلق فضایی به خانه های ایرانی ، کنفرانس معماری وشهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار ، مشهد ، موسسه آموزش عالی خاوران.
- دانش ، جابر ، ۱۳۹۱ ، اسناد ملی و الگوی اسلامی-ایرانی توسعه کالبدی شهر، http://www.memarnet.com/node
- دهشیدی ، رضا ، ۱۳۸۹ ، حجره حجره همه یاد خدا ، فصلنامه فرهنگ پویا ، شماره ۱۹.
- علی اف خضرایی ، محمود ؛ فرهنگیان نیا ، فرشته ، ۱۳۸۸ ، شهر و معماری اسلامی ، تهران ،
- عنایت ، توفیق ، ۱۳۸۷ ، عناصر هویت و فرهنگ ایرانی در آثار هنر اسلامی ، کتاب ماه هنر ، شماره ۱۲۰، خانه کتاب ایران.
- معماریان ، غلامحسین ، ۱۳۸٦ ، آشنایی با معماری مسکونی ایرانی.گونه شناسی درونگرا ، سروش دانش .
- مومنی ، مصطفی ، ۱۳۷۳ ، سرچشمه های جهان بینی و آیین شهرسازی ایرانی-اسلامی ، نشریه تحقیقات جغرافیایی ، شماره ۳۳ ، دانشگاه اصفهان.
- مهندسان مشاور کاوش معماری ، ۱۳۹۲ ، مطالعات و طراحی بوستان خورشید ، مشهد.
- نقی زاده ، محمد ، دورودیان ، مریم ، ۱۳۸۷ ، تبیین مفهوم گذار در مبانی هویت ایرانی ، نشریه هویت شهر ، شماره ۳ ، دانشگاه آزاد اسلامی ، واحد علوم و تحقیقات.
- نقی زاده ، محمد ، ۱۳۸٦ ، ادراک زیبایی و هویت شهر در پرتو اسلامی ، کتاب ماه هنر ، شماره ۱۰۹ و ۱۱۰ ، خانه کتاب ایران.
- نقی زاده ، محمد ، ۱۳۸۳ ، بارزه های شهر و معماری اسلامی ، فصلنامه فرهنگستان علوم ، شماره ۲٦ و ۲۷،